

УДК 811.112.2'276.3-055.2

Л. В. Маковійчук,
асистент

(Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича)

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ПОВІСТІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ "ЗА ГОТАР"

У даному дослідженні пропонується розгляд одного з німецькомовних творів Ольги Юліанівни Кобилянської "За готар", який вийшов друком 1902 року, та робиться спроба зробити гендерний аналіз даного твору. До уваги беруться лише ті уривки повісті, які характеризують жінку, стосуються жінки, сказані про жінку або самою жінкою, тобто вся увага буде сконцентрована на гендерному аспекті даного твору.

Подібний вектор сучасної лінгвістики ще не заторкнув специфіку німецькомовних творів українських літераторів, в тому числі і класиків. Особливо показовим може бути доробок у цьому аспекті "буковинської орлиці" – Ольги Кобилянської. Подібні дослідження мають непересічне теоретичне значення, надто для вітчизняного мовознавства, відкриваючи перспективи для подальшої наукової праці в руслі гендерного аналізу.

Ольга Кобилянська як глибокий знавець людської психології, тонкий лірик, співець природи і борець за права жінки займала в українській белетристиці кінця XIX-XX століття значне місце [1: 4]. Однією з провідних тем О. Кобилянської є тема жінки, а саме – жінки-інтелігентки. Уперше ця тема могутньо зазвучала в творчості Т. Шевченка і Марка Вовчка. Вони писали про тяжку долю жінки-кріпачки, жінки-матері. О. Кобилянська знала й високо цінувала їх талант, опиралася на їхній досвід, але об'єктом свого художнього дослідження обрала жінку-інтелігентку з нижчих суспільних верств. Та в період становлення письменниці, як твердить сама О. Кобилянська в "Автобіографії", на ранню її творчість мала вплив німецька письменниця Марліт — псевдонім Євгенії Іон. "Я перечитала всі її твори вже по чотири чи й по п'ять разів, і щоразу вони здаються мені кращими, ніж досі..." [2: 35]. Виступаючи у своїх творах прихильницею руху емансипації жінок, німецька авторка створювала захоплюючі сюжети, а її героїні – горді і неприступні натури, яким властиві високі моральні якості, що піднімають їх над їхнім середовищем. Вони задумуються над своєю долею і хочуть вибороти собі право на активну участь у житті. Звичайно, такі жіночі типи не могли не захоплювати молоду О. Кобилянську [1: 5].

Але не тільки тема жінки-інтелігентки привертає увагу письменниці. З часом все більшу увагу у своїй творчості О. Кобилянська приділяє селянській темі, зокрема жінці-селянці, яку нещастя не зламало, а зробило сильнішою духом. Письменниця тонко аналізує селянську душу, заглиблюється в душевний стан своїх героїв, звертаючи увагу насамперед на гуманних, добродійних рисах характеру. З цього погляду особливу увагу привертає оповідання "За готар" [3]. Основне місце в повісті "За готар" надається простій сільській жінці – "чорній" Магдалені. Проста селянська жінка, Магдалена не може втекти від страшної долі, яка щоразу посиляє її страждання, вона втрачає всіх своїх чотирнадцять дітей, не може вберегти навіть останню, проте залишається доброю, благородною людиною, готовою прийти на допомогу незнайомій людині, селянину-заробітчанину, який помирав на готарі (краю села). У той час як, місцевий священик виявився байдужим скнарою, для якого знайдений селянин виявився непосильним тягарем, якого треба поховати і витратити на нього свої власні кошти, для нього було простіше залишити його вмирати в лісі. У трансформованому вигляді авторка зберігає основні риси традиційної ситуації і мотивувань, що гарантують певну пізнаваність для читача (прообразом реальної Магдалени початку XX ст. могла бути біблійна Марія Магдалина) [4: 282]. Бідна жінка не прихистила чужинця, вона доглядала його як брата, як батька, поховала його, продавши останнє, що було у неї.

Засобами психологічного аналізу, вдаючись до форми діалогу між священиком та хлопцем – своєрідної розповіді про минуле героїні – О. Кобилянська розкриває світ думок і почуттів Магдалени, яка не може змиритися зі своєю гіркою долею, намагається усіма силами вирватися з духовної неволі, сірої буденщини. В її образі письменниця втілює ідеал гордої, непокірної жінки-інтелігентки, яка має відвагу відстоювати свої погляди, стверджувати думку: "Свобідний чоловік з розумом – се мій ідеал" [5: 321-322].

У даному творі немає цікавих стилістичних переходів (наприклад від підкреслено книжкового стилю до простонародного чи розмовного). Він витриманий переважно в одному – розмовному, де зустрічаються певні вирази та слова, характерні українській селянській мові того часу (не забуваємо, що повість німецькомовна):

"Denn letzten *Skorzyk* (Schlafwollteppich) hatte sie zum Juden getragen,... [6: 390].

"Gott sei dank, daß man schon an Ort und Stelle ist, das *Väterchen* wäre uns sonst nicht mehr weiter gegangen" [6: 367].

Крім того, більша частина даного твору написана діалогом, відповідно між простими селянами, які в повсякденному житті літературною, чи то книжною мовою не користуються.

Хоча центром, ядром повісті "За готар" є вираження внутрішнього стану Магдалени, її власна мова, думки, відчуття не виражені чітко, вони стоять окремо, ніби заховані чи то в авторську мову, чи в розмову священика та його помічника.

"Ich sag' Euch. Sie verblühet sich für Sünden. Und glaubt ja nicht, daß es für ihre Sünden, glaubt auch nicht, daß es für die Sünden von Vater und Mutter sei. Nein! So wie es bei ihr herauskommt, so schleppt es sich schon seit unendlichen Zeiten, welcher weder wir, noch sie gedenken, noch zu gedenken vermöchten. Für die Sünden anderen" [6: 390].

Перетворення авторського тексту та діалогу інших осіб даного твору в приховане та непряме мовлення можна прослідкувати на прикладі того, як змінюється характер визначення головної героїні **на початку**, коли історія цієї нещасної жінки залишається ще не відомою для читачів.

"Unweit der Hütte Magdalens..." "Welcher, Magdalena?" – "Der *"schwarzen"* Väterchen. *Der Schwarzen*" [6: 365], і вона для всіх є просто "чорною"; **всередині**, коли історія Магдалени починає відкриватися і вона здобуває прихильність

"Sie ist ein braves *Weib*" bestätigte beide Männer, nur fügte der ältere hinzu, hat die Arme sein Glück" [6: 365];

та **наприкінці** тексту, коли вона, незважаючи на біль втрат, який переслідував її протягом життя, допомагає чужій, незнайомій людині, (на відміну від священика, що було його обов'язком) перетерпівши всі страждання, які були послані їй Богом, з честю готується до останнього, найжорстокішого – смерті останньої дитини, відкривається перед нами як:

"Einstens war sie wunderschön ... Als das bräunliche sanfte *Anlitz* voll Jugend atmete und die Augen, diese prachtvollen Sterne, hoffnungsvoll leuchteten" [6: 368].

Не просто так О. Кобилянська використовує такі різні стилі для позначення однієї жінки, вона проводить градацію її життя, і проводить паралель з Марією Магдалиною (прототип головної героїні "За готар"). Спочатку Магдалена просто "чорна", потім відкривається нам як жінка "Weib", а наприкінці твору у неї не просто обличчя, а лик – "Anlitz". Тема Бога проходить червоною ниткою крізь усю повість, починаючи зі священика та закінчуючи подібністю образу головної героїні до біблійного персонажу. Багато разів з уст головних героїв зривається звертання до Бога:

"Es kommt *Strafe Gottes* über Euch, die Strafe Gottes";

"Sie vergisst auf *Gott* nicht";

"*Gott* sei dank";

"*Heiliger Gott, Jesus Christus!*" [6].

Відомо, що Ольга Кобилянська вміло використовує у своїх творах велику кількість синонімів – стилістичних, контекстуальних, семантичних, що є показником майстерності письменниці. Синоніми роблять мову її творів виразною, вони допомагають яскравіше висловити ту чи іншу думку, письменниця з їхньою допомогою намагається уникати монотонності та нецікавих повторів. Проте, аналізуючи даний німецькомовний твір О. Кобилянської "За готар", ми можемо відмітити те, що письменниця мінімально використовує синонімічні можливості мови. Якщо брати до уваги головну героїню Магдалену, то для неї у авторки знайшлося тільки декілька синонімів, і навіть вони побудовані на контрасті. З одного боку Магдалена бідна, нещасна жінка, яку називають не інакше як "чорна":

"Sie ist schon vor Kummer und Sorgen und Auslagen so abgehärmt, daß sie immer schwärzer wird. Nicht umsonst wird sie die *"Schwarze"* genannt" [6: 366].

А з іншого боку вона та жінка, сильна духом жінка, яка викликає у кожної людини щирі почуття захоплення:

"Sie ist ein braves *Weib*" bestätigten beide Männer, nur, fügte der ältere hinzu, hat die Arme sein Glück" [6: 365].

Коли мова йде про головну героїню, то можна помітити, що автор використовує багато художніх порівнянь. Вони з одного боку підсилюють нашу увагу:

"Als das bräunliche sanfte *Anlitz* voll Jugend atmete und die Augen, *diese prachtvollen Sterne*, hoffnungsvoll leuchteten" [6: 368],

з другого боку роблять образ більш динамічним

"... sie nahm ihn auf, *pfliegte ihn wie ihren Bruder, wie ihren Vater*, und als er starb, bereitete und bestritt sie das Begräbnis, bereitete das Totenmahl ... gab auf eine Messe für die Seele des Ärmsten ... und bezahlte auch den Popen selber" [6: 390],

а ще дають певному опису максимальної конкретності

"Und die Finger sind bei ihr schon gerade *so gekrümmt wie bei ihrem Manne*" [6: 366].

Велике значення автор приділяє персоніфікації (прозопопеї), яка вводить в повість ще одного героя – біду, турботи та проблеми. Вони настільки оточили з усіх боків "чорну" Магдалену, що стали невід'ємними супутниками її життя:

"*Krankheit und Tod haben schon alles zu Haufe verfressen*";

"*Sie hört zu, wie die Wölfe heulen und wie in der Nacht das Unglück geht*"

"*Man sagt – das Glück meide denjenigen, der sich am Hotar niedergelassen*";

"*Von Zeit zu Zeit hastet ihr großer bekümmertet Blick auf ihrem einzigen 13-jährigen Kinde, das nur mit einem Hemde bekleidet, am Ofen sitzt, Federn schlitzt und die tiefe Stille mit anhaltendem Husten unterbricht*" [6].

За допомогою цього засобу О. Кобилянська підсилює ту буденну картину життя, до якого вже звикла жінка, і яка для звичайної людини була б страхом та мукою. Магдалена, на противагу оточуючим труднощами, стає кращою, благороднішою, хоча мала всі підстави для образ на весь світ та на всіх людей. Проте навіть у такій ситуації письменниця дозволяє собі ввести в оповідання іронію, знову ж таки для підсилення розуміння того, як жила Магдалена, і чим їй довелося пожертвувати для хворого чужинця:

"*Seit längerer Zeit heult in der Bude draußen neben dem Stalle, darinnen sich ihr ganzer Reichtum befindet, eine Kuh, der Haushund – und kann sich nicht beruhigen*" [6: 368].

Синтаксис даного тексту досить вільний, у синтаксичній побудові можна знайти і безсполучниковий зв'язок (асиндетон):

"*Und man sagt, ihre Kinder seien so klug wie alte Menschen*" [6: 366]

та багато сполучниковий зв'язок (полісиндетон):

"*Dies ihr Jüngstes, was sie noch hat und welches sie noch an ihr hält, dies ist auch schon so, wie wenn es nicht mehr zu ihr gehörte*" [6: 365]

і величезну кількість інверсій, що характерно для розмовної мови:

"*Mag man immerhin, wann um sie schicken, sie erscheint pünktlich*" [6: 365].

"*Wenn nicht dieses Kind da wäre, das ihre einzige Freud ausmacht, sie wäre längst in die Erde gegangen; so aber halten sie Kind und Arbeit aufrecht*" [6: 366].

Для підсилення страждального образу Магдалени, О. Кобилянська не скупиться навіть на парадокс:

"*Gott behüte einen jeden von uns vor einem solchen Schicksal. Dazu sterben ihr noch die Kinder aus*" [6: 365].

"*Sie erwartete seinen Tod*" [6: 368] (der Tod ihres Kindes – Л.М.).

Важливу роль у створенні художності тексту відіграє метафора, яку можна умовно поділити на "світлу" і "темну". Тобто, на перший погляд контрастність позитивного та негативного відразу впадає в очі:

"*Nur die Augen leuchten in seinem Gesichte*" (das Gesicht des Kindes – Л.М.) [6: 365].

"*Die schwarze Magdalene sitzt in ihrer Hütte und spinnt*" [6: 368].

Проте і в світлі очей хворої дитини нічого хорошого для матері не видно. Навіть у світлих образах можна знайти темний бік.

Таким чином, лінгвістичний аналіз повісті О. Кобилянської "За готар" дає можливість виявити художньо значимі елементи на самих різноманітних рівнях тексту. Особливого значення набувають думки головної героїні, приховані у авторське та діалогічне мовлення. Естетичної функції набувають порівняння, градація образу самої Магдалени, розмовні форми синтаксису, контрастні метафори та парадоксальні речення, що гармонійно переплітаються з поодинокими, але влучною іронією. Проте вже цей аналіз дозволяє виділити певні риси індивідуального стилю письменниці: використання розмовного стилю, підключення цього стилю до авторської розповіді; близькість до народної лексики; філософське начало у поєднанні з конкретністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Погребенник Я. Німецькомовний контекст творчості Ольги Кобилянської. – Чернівці: Рута, 2005. – 70 с.
2. Кобилянська О. Слова зворушеного серця. Щоденники. Автобіографії. Листи. Статті та спогади. – К.: Дніпро, 1982. – 321 с.
3. Кобилянська О. Слова зворушеного серця. Щоденники. // <http://svit.ukrinform.ua/kobilanska.shtml>
4. Кирилюк С. Д. Трансформація мотивів та образів світової літератури у творчості Ольги Кобилянської. Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01. – Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 1999. – 19 с.
5. Кобилянська О. Твори: В 5 т. – К.: Художня література, 1963. – Т. 5. – 766 с.

6. Kobylanska O. Über den Hotar // Ruthenische Revue, Wien, 1903. – P. 364-390.

Матеріал надійшов до редакції 04.05. 2009 р.

***Маковійчук Л. В. Гендерные особенности немецкоязычной повести
Ольги Кобылянской "За готар".***

В данном исследовании предлагается рассмотреть одно из немецкоязычных произведений Ольги Юлиановны Кобылянской "За готар", которое вышло печатью в 1902 году, и делается попытка сделать гендерный анализ данного произведения. Во внимание принимаются только те отрывки повествования, которые дают характеристику женщине, касаются женщины, сказаны о женщине или самой женщиной, то есть все внимание будет концентрироваться на гендерном аспекте данного произведения.

Makoviychuk L. V. Gender Peculiarities of Ol'ha Kobylans'ka's German Novel "Za Hotar".

The body of the article goes on to discuss the gender issue in a famous Ol'ha Kobylans'ka's German novel "Za Hotar" (published in 1902). The very fragments concerning the woman, about the woman, characterizing the woman are under study. The author emphasizes a gender aspect of this creative work. This paper will review the literature on women to illustrate the need to understand female decisions.